

Book Review

Mark Bradley, *Colour and Meaning in Ancient Rome*, Cambridge/ New York: Cambridge University Press, 2009, 267 p.

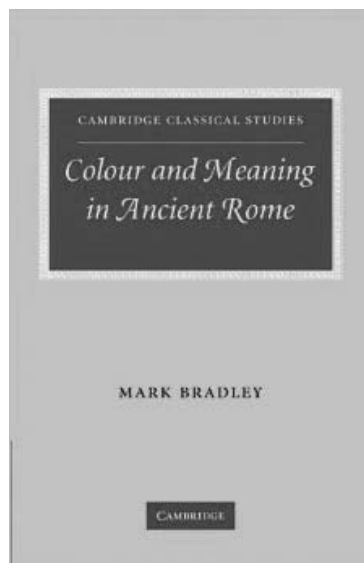
SILVIA BALTĂ

Școala Gimnazială „Maria Rosetti”, București

Problematika lucrării lui Mark Bradley, profesor la Universitatea din Nottingham, se înscrie într-un adevărat curent de preocupări științifice consacrat rolului pe care culoarea l-a jucat în culturile și societățile antice. *Colour and Meaning in Ancient Rome*, lucrare nominalizată la binecunoscutul Warwick Prize for Writing în 2011, este rodul unei munci îndelungate și vizibil pasionate. Un deceniu de cercetări în sfera culorii din lumea romană antică, dar și în domeniul mai vast al culturii romane, după cum atestă activitatea didactică și preocupările autorului, a făcut posibilă publicarea acestui volum, despre care aflăm că reia, dezvoltă și îmbogățește mare parte din ideile prezentate în teza sa de doctorat (*Concepts of Colour in Ancient Rome*, Cambridge, 2004).

Apariția monografiei într-un context științific dominat de numeroase investigații consacrate artei policrome din lumea dgrecească este salutară în primul rând pentru efortul de a face cunoscut cititorilor modul în care elita Romei din perioada imperială timpurie vedea și concepea culoarea. Obiectivul pe care și-l stabilește Mark Bradley este de a ilustra modul în care intelectualii romani – căci despre înalta societate este vorba aici – au transformat culoarea într-un obiect de reflecție în domeniul precum filosofia, literatura, istoria, retorica și teatrul. Materialul bogat la care recurge autorul, îndeosebi de sursă romană, fără a l neglija însă și pe cel grecesc, selectat pentru a pune în lumină poate și o anumită filiație a ideilor dinspre lumea grecească spre cea romană, este chemat să exemplifice și să susțină atât diversele întrebări ale conceptului *color*, cât și relația, permanent invocată în corpul textului, dintre facultatea perceptivă (a lui *a vedea*) și cea cognitivă (a lui *a cunoaște* sau *a ști*). Culoarea devine astfel un mijloc prin care dezbaterele de diferite naturi contribuie la dezvoltarea cunoașterii în societatea urbei de pe cele șapte coline, cu atât mai mult cu cât „*colour was not, and is not, a static objective thing: it was a fluid, subjective, interactive unit of value and meaning*” (p. IX), afirmație ilustrată convingător în cele șapte capitole ale lucrării („The rainbow”, „Lucretius and the philosophy of *color*”, „Pliny the Elder and the unnatural history of *color*”, „*Color* and rhetoric”, „The natural body”, „The unnatural body” și „Purple”).

Primul capitol, intitulat „The rainbow”, aduce în discuție problema percepției vizuale în perioada Antichității și, legat de aceasta, chestiunea controversată a descrierii și înțelegerii curcubeului. Dacă societatea modernă contemporană este familiarizată și îndoctinată de modelul celor șapte culori spectrale stabilite de Newton în urma faimosului *experimentum crucis*, în mentalitatea antică, susține Mark Bradley, lucrurile se prezintă într-o cu totul altă lumină. Autorul lucrării

ilustrează, pornind de la o serie de informații culese din lucrări de filosofie grecească și de literatură latină (proză și versuri), interesul și importanța acordată acestui subiect mai mult decât delicat. Aflăm astfel că, de la Homer la Isidor din Sevilla, scriitorii au distins în banda colorată a fenomenului de la una la șase diviziuni cromatice, că în imaginarul poetic ovidian și virgilian curcubeul prezintă un număr infinit de culori (*mille color*) și că, uneori, acesta este identificat cu ceea ce grecii numeau prin gr. *porphureos*, iar romanii prin lat. *purpureus*. Absența unui consens cu privire la numărul diviziunilor cromatice ale curcubeului este certă. Mai mult decât atât, afirmă Bradley, învățații din lumea antică aplecați asupra acestei chestiuni trăiesc în general un sentiment de dezamăgire și frustrare (a se vedea în acest sens exemplul lui Seneca pentru care *nihil esse acie nostra fallacius*). Cel puțin două sunt direcțiile pe care aceștia se aventurează: fie oferă interpretări raționale prin trimitere la cauzele generatoare ale fenomenului (soarele și ploaia), fie interpretări metafizice prin implicarea divinului (Virgiliu și Ovidiu consideră că *mille uarii colores* sunt relaționate cu puterea divină și forța magiului), fie fac referire la simbolismul creștin (a se vedea exemplul lui Isidor din Sevilla pentru care *color igneus* și *color aquosus* reprezintă manifestări ale iadului și diluviului). *Color arqui* (Lucretius), *purpureus arcus* (Propertius), *mille uarii colores* sunt numai câteva indicii care îl determină pe Mark Bradley să se întrebe dacă nu cumva curcubeul a fost inițial perceput ca întreg și, pe urmă, segmentat într-un număr variabil de diviziuni cromatice.

În capitolul „Lucretius and the philosophy of *color*”, autorul ne invită mai întâi în spațiul filosofiei grecești, al principalelor teorii referitoare la culoare din perioada clasică și elenistică. Platon și Aristotel, Teofrast și tratatul *De coloribus*, copiat în numeroase exemplare în Evul Mediu, precum și renumitele școli elenistice din perioada Imperiului, stoicismul și epicurismul, sunt reperele pe care și le ia autorul în vederea trasării ideilor esențiale despre culoare în cercul gânditorilor filosofi. Pentru marea majoritate, susține Mark Bradley, culoarea reprezintă principala caracteristică a obiectelor pe care văzul o identifică într-o primă fază, având, prin urmare, o funcție epistemologică. Divergente sunt însă părerile cu privire la limitele pe care le are cunoașterea prin simțuri și, de aici, prin intermediul culorii. În acest punct al descrierii, M. Bradley revine în spațiul roman, oprindu-se cu minuție asupra câtorva pasaje din lucrarea lui Titus Lucretius Carus, *De rerum natura*, în care identifică influența doctrinei lui Epicur: simțurile îl pot conduce pe om la cunoașterea lumii fizice și a adevărului, iar culoarea este un simulacru al obiectelor, conceptul de *color* fiind versatil prin esență. Această ultimă caracteristică, susține autorul monografiei, îi oferă șansa lui Lucretius de a se manifesta creativ în scris, prin întrebuintarea metaforică a denumirilor pentru culori și a termenului *color* și, de asemenea, prin crearea de noi unități lexicale.

Investigația lui Mark Bradley cu privire la conceptul de *color* își continuă aventura în cel de al treilea capitol („Pliny the Elder and the unnatural history of *color*”) pe tărâmul ideilor istorice ale lui Plinius cel Bătrân și al tratatului său *Naturalis Historia*. Îi revine autorului acestei monografii meritul de a face cunoscut publicului elemente noi, neglijate în cercetările anterioare, privitoare la pigmenții folosiți în domeniul artei și la culoarea pietrelor prețioase. Pentru Plinius cel Bătrân, culoarea servește la clasificarea și ordonarea lumii văzută ca spectacol (*spectaculum*). Prin urmare, ea este indispensabilă înțelegerii mediului inconjurător și chiar a caracterelor, iar cuvântul *color* se bucură de multiple întrebuintări, putând desemna un pigment, tipuri de îmbrăcăminte sau păr, aspectul marmurei sau al gemelor. Același sentiment de frustrare și deconcertare pe care îl trăia mai tânărul Seneca, îl identifică autorul și în tratatul lui Plinius, istoricul arătându-se descumpănit de drumul pe care se înscrie cultura materială a epocii, de gusturile din ce în ce mai diversificate și moda societății romane de la mijlocul primului secol d.H. Culoarea în concepția lui Plinius, stabilește autorul, este din punct de vedere optic și ontologic mult mai complexă decât culoarea în societatea contemporană, reafirmând astfel decalajul care există între lumea modernă și cea antică în conceperea culorii, idee asupra căreia M. Bradley atrăgea atenția încă din „Introducerea” lucrării.

Capitolul al patrulea („*Color* and rhetoric”) urmărește să ilustreze rolul jucat de culoare în domeniul artei oratorice. Mark Bradley are în vedere lucrările filosofice și retorice ale lui Cicero de la mijlocul secolului I î.H., o serie de scrieri ale lui Seneca cel Bătrân și Quintilian, un secol mai

târziu, precum și o serie de texte dramatice. Nu întâmplător se oprește la Cicero, căci, se pare, ar fi fost primul gânditor care a stabilit o conexiune între *color* și oratorie; în această direcție de analiză, culoarea dobândește o funcție distinctivă, fiind menită să exprime atât opoziția, cât și consubstanțialitatea dintre aparență și esență, dintre lumea exterioară și cea interioară.

În următoarele două capitole („The natural body”, „The unnatural body”), autorul se oprește asupra unui alt aspect prezent în dezbaterile cu privire la culoare din lumea romană, a elitei mai precis, anume asupra înfățișării corpului uman, a fiziognomiei. Culorile naturale (culoarea pielii, a ochilor sau a părului) și cele nenaturale sau artificiale (cosmetice, vopsea de păr sau pentru felurite obiecte de îmbrăcăminte), acestea din urmă ținând de ceea ce latina numește *ars ornatrix*, sunt analizate cu atenție la Roma deoarece îndeplinesc funcții multiple, atât în domeniul medical (culoarea părților corpului, de exemplu, este indiciu al stării de sănătate), cât și în viața de zi cu zi din cetate. Culoarea devine criteriu etnografic sau, cum spune Mark Bradley, „a *key ethnographic tool*” (p. 159). În societatea multietică din vastul Imperiu Roman, a cărei prezență la Roma nu poate fi contestată, culoarea joacă un rol important în deosebirile de natură etnică și, implicit, etică. Culoarea devine o problemă de identitate, înțeleasă nu doar în sensul de proveniență teritorială culturală, ci și ca ceva unic care se afirmă prin personalitatea, comportamentul sau dispoziția unui individ. Cu privire la culorile artificiale, autorul nu pierde din vedere reprezentările pe care societatea romană și le-a format despre cosmetice și culorile pentru păr sau îmbrăcăminte la care recurg frecvent femeile din capitala romană. De asemenea, este pusă în lumină imaginea negativă pe care elita Romei o atribuie culorilor artificiale care, prin comparație cu frumusețea naturală feminină, nu pot fi decât arme ale seducției și ale manipulării.

„Purple”, capitolul final, expune o serie de aspecte privitoare la rolul pe care l-a jucat purpura în lumea romană și nu numai, mare parte dintre acestea fiind deja cunoscute, dar care, prezentate în manieră originală, cu talent didactic chiar, și în spiritul unei abordări istorice, sunt deosebit de captivante. „*The most important colour of classical antiquity*” (p. 209), cum o numește autorul, purpura capătă în lumea romană semnificații politice, sociale și religioase, devenind și o categorie estetică. Caracterul versatil al întrebunțărilor sale (a se vedea trimerile la Plinius), simbolistica bogată ilustrând ideea de lux și putere, dar și pe cea de decadență, demonstrează complexitatea fenomenului cromatic, datorată, în mare măsură, și unei componente subiective a contextului în care este interpretat. Ideea este reluată și dezvoltată în concluziile finale ale lucrării. Autorul atrage aici atenția asupra condițiilor diferite de receptare a culorilor pornind de la exemplul comparativ al încoronării reginei Elisabeta II a Marii Britanii cu un moment similar din Imperiul Roman. Observația lui Bradley este deosebit de importantă din punctul de vedere al metodologiei cercetării subiectului culoare, deoarece insistă asupra limitelor epistemologice pe care le oferă textul scris.

Cu siguranță, lucrarea lui Mark Bradley nu poate trece neobservată. *Colour and Meaning in Ancient Rome* merită citită pentru că este scrisă bine și cu talent, pentru că tratează un subiect fascinant și pentru că propune o abordare diferită în sfera fenomenului cromatic. Mai mult decât atât, informațiile din domeniul cromaticii, cu referire la lumea romană îndeosebi, sunt substanțiale. Numai o lectură atentă a lucrării va permite, însă, accesul la bogăția de informații amintită și la o serie de detalii pe care prezentarea de față nu le-a putut reține.

